

**WSPÓŁCZESNE
OBLICZA
PRZESZŁOŚCI**

WSPÓŁCZESNE OBLICZA PRZESZŁOŚCI

Redakcja

Arkadiusz Marciniak,
Danuta Minta-Tworzowska,
Michał Pawleta

Poznań 2011
Wydawnictwo Poznańskie

“This project has been funded with support from the European Commission (“Culture” 2007–2013 programme). This publication reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein”.

„Niniejszy projekt został zrealizowany dzięki finansowemu wsparciu Komisji Europejskiej (Program Kultura 2007–2013). Publikacja odzwierciedla wyłącznie stanowisko ich autorów, Komisja Europejska nie ponosi zaś odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji zawartych w tejże publikacji”

Fotografia na pierwszej stronie okładki: Robert Demarczyk

Tłumaczenie abstraktów i streszczeń z j. polskiego na angielski oraz korekta tekstów angielskich: Joanna Haracz-Lewandowska za wyjątkiem tekstu 1 (Wprowadzenie) – Arkadiusz Marciniak

Tłumaczenie abstraktów i streszczeń z j. angielskiego na polski: Dariusz Błaszczuk

Recenzenci
prof. dr hab. Włodzimierz Rączkowski
prof. dr hab. Jacek Woźny

Redakcja

ISBN

Spis treści

<i>Arkadiusz Marciniak, Danuta Minta-Tworzowska, Michał Pawleta</i>	
Współczesne oblicza przeszłości. Wprowadzenie.	9
(Contemporary faces of the past. An introduction — summary)	21

OBRAZY PRZESZŁOŚCI W PRAKTYCE ARCHEOLOGICZNEJ. PODSTAWY TEORETYCZNE

<i>Henryk Mamzer</i>	
O archeologicznej autokreacji.	25
(On archaeological self-creation — summary)	37
<i>Danuta Minta-Tworzowska</i>	
Człowiek i rzecz w perspektywie archeologicznej (czyli rzecz w perspektywie antropocentrycznej)	39
(Man and thing in archaeological perspective [or thing in anthropocentric perspective] — summary)	59
<i>Sławomir Kadrow</i>	
Mitologizacyjny charakter teorii migracjonistycznych w archeologii — wybrane zagadnienia	63
(The myth of migrationist theories in archaeology — selected aspects — summary) .	78

OBRAZY PRZESZŁOŚCI W NARRACJACH TERAŹNIEJSZOŚCI

<i>Michał Pawleta</i>	
Przeszłość we współczesności	83
(The past in the present — summary)	100
<i>Bogusław Gediga</i>	
Zmienność w obrazowaniu przeszłości	103
(Changeability in presentation of the past — summary)	112

<i>Anna Zalewska</i>	
Archeologiczny „palimpsest” jako specyficzna postać interakcji terażniejszości Z... ..	115
(Archaeological „palimpsest” as a specific form of the present interacting with... — summary).....	130
<i>Dawid Kobiątka</i>	
Społeczny wizerunek archeologii — o rzeczywistości w fikcji	133
(The social face of archaeology — on reality in fiction — summary)	146
<i>Nina Schücker</i>	
The faces of Arminius: The Battle of Teutoburg Forest in the German public .	149
(Oblicza Arminiusza: Bitwa w Lesie Teutoburskim w odbiorze niemieckiej opinii pub- licznej — streszczenie)	173

OBRAZY PRZESZŁOŚCI I ICH SPOŁECZNA KONSUMPCJA

<i>Lech Czerniak</i>	
Dla kogo są wykopaliska? Profesjonaliści i społeczeństwo	177
(Who are excavations for? Professionals and society — summary)	185
<i>Anna Grossman</i>	
Społeczne oczekiwania a rzeczywiste potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowe- go w Biskupinie.....	187
(Social expectations versus actual needs of cultural heritage protection in Bisku- pin — summary)	201
<i>Anna Grossman, Wojciech Piotrowski</i>	
Rezerwat archeologiczny w Biskupinie. Czas transformacji	205
(An open-air archaeological museum in Biskupin. A time of transformation — summa- ry)	214
<i>Jarosław M. Fraś, Marek Skubisz, Marek Materna</i>	
Osada VI Oraczy w Bochni — archeologia w służbie turystyki	217
(Osada VI Oraczy in Bochnia — archaeology in the service of tourism — summary)	227
<i>Michał Pawleta</i>	
Odległa przeszłość w życiu współczesnego człowieka. Przypadek góry Ślęży ..	231
(On the role of a [distant] past in a life of present-day people: a case study of Ślęża Mountain — summary).....	251
<i>Kostas Kasvikis, Eleutheria Theodoroudi, Aggeliki Tzopela, Kostas Kotsakis</i>	
Making alternative meanings from the past: approaches to cultural diversity in Greek museums.....	253
(Tworzenie alternatywnych znaczeń z przeszłości: różne podejścia do różnorodności kul- turowej w greckich muzeach — streszczenie)	264

<i>Piotr Maliński</i>	
Wybrane aspekty społecznego odbioru archeologii na sudańskiej prowincji. Badania etnologiczne nad ekspresją plastyczną dzieci z plemienia Manasir . . .	267
(Selected aspects of the social perception of archaeology in the Sudanese province. Ethnological surveys on artistic creativity among the Manasir children — summary) . . .	283
<i>Małgorzata Trelka</i>	
Korzyści społeczne popularyzacji archeologii na przykładzie Gdańska	287
(Presenting archaeology to benefit communities — developing Gdańsk as a case study — summary)	301
<i>Rafał Zapłata</i>	
Przeszłość w dobie technologii cyfrowych — cyfrowe oblicza przeszłości	305
(The past in the era of digital technology — the digital face of the past — summary).	320
<i>Agnieszka Mączyńska</i>	
Archeologia i media — małżeństwo z rozsądku	323
(Archaeology and the media — a marriage of convenience — summary)	330

Rezerwat archeologiczny w Biskupinie. Czas transformacji

Abstrakt: Ideę powołania rezerwatu archeologicznego Biskupinie wysunął już przed II wojną światową prof. Józef Kostrzewski, który zdawał sobie sprawę, jak wielkie znaczenie ma zachowanie dla kultury narodowej pozostałości grodu kultury łużyckiej oraz innych obiektów pradziejowych i wczesnośredniowiecznych na terenie biskupińskiego półwyspu i w jego bezpośrednim zapleczu. Droga rozwoju rezerwatu biegła od budowy małego fragmentu ściany chaty, a następnie pełnowymiarowej repliki dwóch chat i fragmentu wału obronnego oraz falochronu (okres międzywojenny), po obecny duży kompleks rekonstrukcyjny na półwyspie Jeziora Biskupińskiego, rozbudowane zaplecze techniczne, pawilon muzealny, archeologię doświadczalną, rekonstruowane obiekty z okresu mezolitu i wczesnego średniowiecza, nowoczesną Pracownię Konserwacji Drewna Archeologicznego (prowadzącą również efektywny i nowatorski w skali kraju monitoring pozostałości grodu na półwyspie), magazyn zabytków, warsztaty, pomieszczenia studialne i działania proekologiczne. Celem archeologów biskupińskich jest taka reorganizacja rezerwatu — jako najważniejszej części Muzeum Archeologicznego w Biskupinie — która by umiejętnie łączyła funkcje naukowe, konserwatorskie, edukacyjne, ochrony środowiska i aktywnej rekreacji. To są wymogi stawiane współczesnej, europejskiej placówce muzealnej.

Słowa kluczowe: rezerwat archeologiczny w Biskupinie — powstanie i rozwój, rekonstrukcje, ochrona stanowiska, działalność naukowa, infrastruktura, edukacja i popularyzacja

Abstract: The idea of creating an archaeological reserve in Biskupin was first aired before the Second World War by Prof. Józef Kostrzewski, who was well aware of just how important the remains of the Lusatian culture and other prehistoric and early medieval features to be found in and around the Biskupin peninsula were. The reserve developed from the construction of a small fragment of the wall of a hut and then full-size replicas of two huts, a section of the defensive wall and the breakwater (interwar period), to today's large reconstruction complex on the peninsula of Lake Biskupin comprising of a well-developed technical infrastructure, a museum pavilion, experimental archaeology, reconstructed features from the Mesolithic and Early Middle Ages, a modern Archaeological Wood Conservation Laboratory (which carries out the effective monitoring of the remains of the fortified site and is innovative on a national scale), monument stores, workshops, study areas, and proecological activities. Biskupin archaeologists aim to reorganise the open-air museum — as the most important part of the Archaeological Museum in Biskupin — in order to link all the following functions: science, conservation, education, protection of the environment and active recreation. Such are the demands made of modern museum institutions in Europe.

Keywords: open-air archaeological museum in Biskupin — origin and development, reconstruction, site protection, scientific activity, infrastructure, education and promotion

Już po pierwszym sezonie badań wykopaliskowych na półwyspie Jeziora Biskupińskiego, aby zachować dla potomnych odsłaniane wówczas fragmenty znakomicie zachowanych drewnianych konstrukcji osady obronnej z epoki żelaza, zrodziła się idea utworzenia rezerwatu archeologicznego. Jak pisał Józef Kostrzewski w tzw. pierwszym sprawozdaniu biskupińskim: „należałoby bezwzględnie dążyć do zachowania jak największej części odkrytej osady na wieczne czasy jako rezerwatu prehistorycznego, który stanowiłby olbrzymią atrakcją dla zwiedzających” (Kostrzewski 1936, 19). Już wtedy istniała możliwość czerpania wzorów z istniejących na starym kontynencie rezerwatów archeologicznych, np. otwartego w 1922 r., pierwszego z prawdziwego zdarzenia rezerwatu archeologicznego w Europie, Pfahlbaumuseum w Unteruhldingen w Niemczech. Prowadzący badania w Biskupinie Józef Kostrzewski i Zdzisław Rajewski znali również wyniki badań H. Reinertha i R.R. Schmidta nad jeziorem Feder (np. stan. Bad Buchau) i pasa brzegowego Jeziora Bodeńskiego oraz projekty rekonstrukcyjne wspomnianych badaczy zarówno w formie modeli, ilustracji, jak i pełnowymiarowych replik (Piotrowski 2006, 333–335). Poznańscy uczeni, przystępując do prac nad rekonstrukcją zabudowy pradziejowej osady w Biskupinie, świadomi byli, iż będzie to proces długotrwały i niełatwy. Przykład Unteruhldingen wskazywał na rygorystyczną kolejność realizacji kolejnych etapów procesu rekonstrukcyjnego — od dokładnej dokumentacji i wstępnych szkiców przez modele w różnych skalach po pełnowymiarowe rekonstrukcje. Wśród wielu pradziejowych technik konstrukcyjnych obrazowanych w replikach w Unteruhldingen techniki sumikowo-łatkowej nie było, natomiast dominowała ona w Biskupinie. Badacze biskupińscy — świadomi dokonań na polu archeologii i etnografii w innych ośrodkach — musieli więc wypracować własne wzorce. W 1935 r., w drugim sezonie badań, wybudowano jeszcze niepełne, ale w skali 1:1, rekonstrukcje fragmentu ściany domu i skrzyni wału obronnego oraz zaprezentowano drewniany model biskupińskiej chaty wykonany przez plastyczkę ekipy badawczej, Halinę Szczerkowską, zrealizowany w skali 1:10. W 1936 r. powstała rysunkowa koncepcja rekonstrukcji zabudowy fragmentu biskupińskiej osady wykonana przez Ludomira Kapczyńskiego wg instrukcji prof. Józefa Kostrzewskiego. Do wybuchu II wojny światowej wzniesiono na półwyspie biskupińskim pełnowymiarowe rekonstrukcje dwóch chat i fragmentu ulicy poprzecznej między nimi oraz przylegające do nich fragmenty ulicy okrężnej, wału obronnego i falochronu (ryc. 1). Nie należy zapominać, jak wykopaliska biskupińskie były popularne w przedwojennym polskim społeczeństwie, niezwykle emocjonalnie odbierającym efekty badań „prasłowiańskiej” osady (Piotrowska 1997–1998; 1999). W rozbudowanej propagandzie rekonstrukcje grodu na półwyspie odgrywały istotną rolę jako dowód wysokiego kunsztu budowniczych biskupińskiego grodu. W ówczesnych planach nie powstał jeszcze projekt wjazdu do grodu, gdyż dopiero w lipcu 1939 r. natrafiono na dobrze zachowane wrota bramy, a wjazd do grodu odsłoniła ekipa badaczy nazistowskich, członków organizacji SS Ahnenerbe powołanej przez Heinricha Himmlera, prowadzących na półwyspie Jeziora Biskupińskiego wykopaliska w latach 1940–1943.

Wojna przeszkodziła polskim archeologom w kontynuacji planów stopniowej rozbudowy rezerwatu, a po zakończeniu działań zbrojnych pierwszoplanowym zadaniem stało się odtworzenie zaginionej dokumentacji, uporządkowanie rozproszonych

Ryc. 1. Biskupin 1939. Fragment rekonstrukcji dwóch chat, ulicy okrężnej i wału obronnego. Fot. Archiwum Muzeum Archeologicznego w Biskupinie

materiałów zabytkowych i odbudowa bazy archeologicznej. Jednakże do idei utworzenia rezerwatu archeologicznego powrócono już w 1946 r. (Piotrowski 2005, 189, ryc. 13). W tym roku i w następnych latach opracowano kilka projektów budowy na półwyspie rekonstrukcji wszystkich, łącznie z bramą wjazdową, fragmentów zabudowy osady obronnej z początku epoki żelaza, które miały być podsumowaniem ówczesnych badań wykopaliskowych, oraz stworzono kilka koncepcji rozwiązań organizacji przestrzennej rezerwatu, których realizację przesunięto na okres późniejszy. W 1948 r. odbudowano dwie zrekonstruowane wcześniej chaty oraz wzniesiono pierwszą replikę bramy z dwuspadowym dachem, posadowione po wschodniej stronie półwyspu, ze względu na badania kontynuowane w części zachodniej. Rozpoczęto wówczas intensywne prace nad opracowaniem zagadnień związanych z budową konstrukcji mieszkalnych i obronnych, których zwieńczeniem był artykuł architekta, Tadeusza Żurowskiego, opublikowany w 1950 r. w *III Sprawozdaniu z badań archeologicznych w Biskupinie* pod redakcją prof. J. Kostrzewskiego (Żurowski 1950). Autor, poza obszernym, architektonicznym wywodem, zamieścił tam szereg graficznych propozycji rozwiązań rekonstrukcyjnych różnych obiektów biskupińskiej osady. Kierujący badaniami dr Zdzisław Rajewski wybrał w przypadku wejścia i wieży bramnej opcję czterospadowego dachu wieży. Ta wersja, tylko nieznacznie zmieniana w kolejnych wersjach rekonstrukcyjnych, stała się powszechnie rozpoznawalnym symbolem Biskupina. Duży wkład w całość przygotowań związanych z wprowadzeniem w życie idei rezerwatu mieli, poza

archeologami, dokumentaliści i przedstawiciele nauk przyrodniczych i technicznych (Grossman 2005; Piotrowski 2005b).

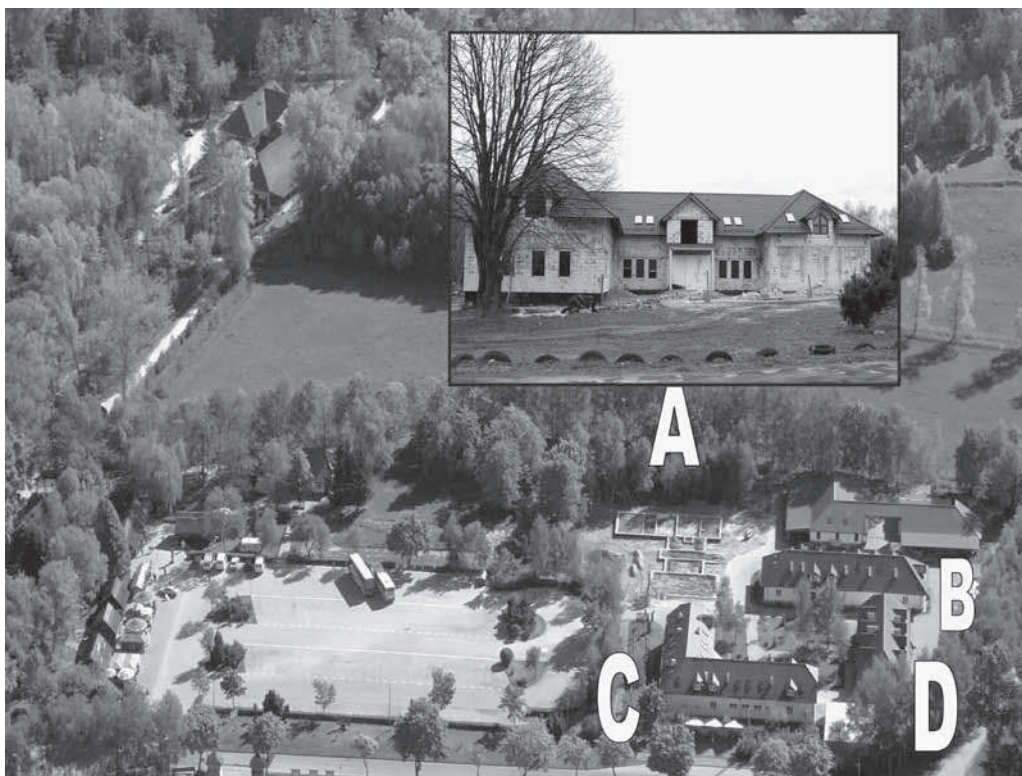
Pod koniec lat 50. XX w. powrócono do projektu organizacji rezerwatu archeologicznego w Biskupinie. Przeprowadzono wiele konsultacji archeologiczno-architektonicznych, w wyniku których powstał projekt zawierający szczegółowy opis i wytyczne dotyczące zespołów obiektów archeologicznych, które planowano eksponować w rezerwacie (Piotrowski 2005, 193, ryc. 18, 19). Kontynuacja prac wykopaliskowych, zarówno na półwyspie, jak i na wielu stanowiskach w jego sąsiedztwie, uniemożliwiła realizację całościowej koncepcji budowy rezerwatu w jego ostatecznej formie. Badania milenijne angażowały zarówno prof. Rajewskiego, jak i podległych mu archeologów, w prace wykopaliskowe nieopodal półwyspu (Biskupin, stan. 6) oraz w jego bezpośrednim zapleczu (Biskupin, stan. 2a, 15 i 15a). Dopiero po ograniczeniu badań wykopaliskowych na półwyspie powstały kolejne projekty budowy rezerwatu, z których ostatecznie wybrano projekt prof. Z. Rajewskiego z 1965 r., z wykonawstwem Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków w Toruniu, realizowanym od końca lat 60. do połowy lat 70. XX w. Wzniesiony wówczas kompleks rekonstrukcji na półwyspie składał się z dwóch rzędów chat połączonych wspólnym dachem i ulicą poprzeczną między nimi, przylegającymi do nich z obu stron fragmentami ulicy okrężnej i wału obronnego oraz dużej partii falochronu przy chronionej ostrokołem bramie wjazdowej z pomostem. Ten kompleks rekonstrukcji publiczność miała okazję zwiedzać do końca XX w. (Piotrowski 2000). Nie sposób przecenić w tej mierze wieloletnich wysiłków prof. Rajewskiego, który z charakterystyczną dla siebie werwą i uporem walczył z biurokracją i powolnością działania władz wszystkich szczebli. Istotne dla przyszłego funkcjonowania rezerwatu było zakończenie w roku 1976 budowy pawilonu muzealnego z dwiema salami ekspozycyjnymi oraz salą kinową. Budynek ten formą architektoniczną odbiegał od charakteru rezerwatu, jednakże ówczesnie postrzegany był jako pozytywny efekt żmudnych starań o rozwój bazy edukacyjnej muzeum. Nie wszystkie planowane obiekty zostały wówczas zrealizowane. Nie powstały rekonstrukcje neolitycznego długiego domu ze stan. 15a i nie odtworzono przebiegu systemu wałów i rowów z wczesnej epoki brązu, tzw. kraalu na stan. 2a, odkrytych i badanych wykopaliskowo w latach 50. XX w. Wkrótce, wraz ze wzrastającą frekwencją, zaczął dawać się we znaki brak infrastruktury technicznej, do której konsekwentnej budowy przystąpiono w końcu lat 80. ubiegłego stulecia (Zajączkowski 1991; 2009).

W ciągu kilkudziesięciu lat modernizowano pawilon muzealny wraz z eksponowanymi wystawami oraz budowano i przebudowywano zaplecze konserwatorskie i techniczne. Aby sprostać wymaganiom zwiedzających, których liczba przekraczała 200 tys. osób rocznie, konieczna była rozbudowa infrastruktury rezerwatu i zmiana organizacji obsługi ruchu turystycznego, opartej w pierwszych dziesięcioleciach po zakończeniu działań wojennych na usługach przewodników spoza muzeum. Od 1956 r. muzeum w Biskupinie funkcjonowało jako Oddział Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (Grossman 2005, 262–263) i dopiero w drugiej połowie 2000 r., po wprowadzeniu reformy podziału administracyjnego Polski, muzeum uzyskało status samodzielnej jednostki jako Muzeum Archeologiczne w Biskupinie zarządzane przez Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

W pierwszych latach XXI w. rozpoczęto prace nad zmianą organizacji rezerwatu archeologicznego. Aby to osiągnąć, kontynuowano rozpoczętą w latach 80. XX w. budowę zaplecza naukowo-konserwatorskiego oraz w ramach ZPORR (Zintegrowany Projekt Rozwoju Regionalnego) zrealizowano projekt modernizacji rekonstrukcji (ryc. 2), pawilonu muzealnego i w pełni wyposażonego zaplecza konserwatorskiego. Działania te wyróżniono medalem Europa Nostra przyznawanym przez Komisję Kultury Unii Europejskiej (Piotrowski 2008). Rezerwat biskupiński zyskał nie tylko na wyglądzie, lecz przede wszystkim położono podwaliny pod nowoczesną infrastrukturę, umożliwiającą bardziej efektywną i urozmaiconą działalność naukową, edukacyjną i popularyzatorską (ryc. 3). Wśród wciąż ważnych zadań była ochrona stanowiska archeologicznego na półwyspie Jeziora Biskupińskiego (Grossman, Piotrowski 2009). W ramach projektu ZPORR wyposażono w profesjonalny sprzęt konserwatorski nowy budynek Pracowni Konserwacji Drewna Archeologicznego, a na półwyspie Jeziora Biskupińskiego zrealizowano wspólny z ośrodkami naukowymi z Poznania nowatorski projekt monitorowania stanowiska archeologicznego. W jego skład wchodzi sześć stacji rejestrujących wiele parametrów środowiskowych (np. zmianę poziomu wód gruntowych, wilgotności czy zawartości różnorodnych składników w glebie), co umożliwia podejmowanie działań zapobiegających dalszej degradacji substancji zabytkowej, głównie drewnianych konstrukcji osady obronnej znajdujących się pod powierzchnią (Babiński, Fejfer 2009). Projekt monitoringu Półwyspu Biskupińskiego uchodzi za najnowocześniejszy w Polsce i jedyny na stanowisku „mokrym”. Jest on konsekwentnie

Ryc. 2. Biskupin 2006. Widok na nowy kompleks rekonstrukcji od strony zachodniej. Fot. M. Bogacki i M. Dąbski

Ryc. 3. Biskupin 2009. Kompleks zaplecza przed rezerwatem archeologicznym. Fot. M. Bogacki i M. Dąbski

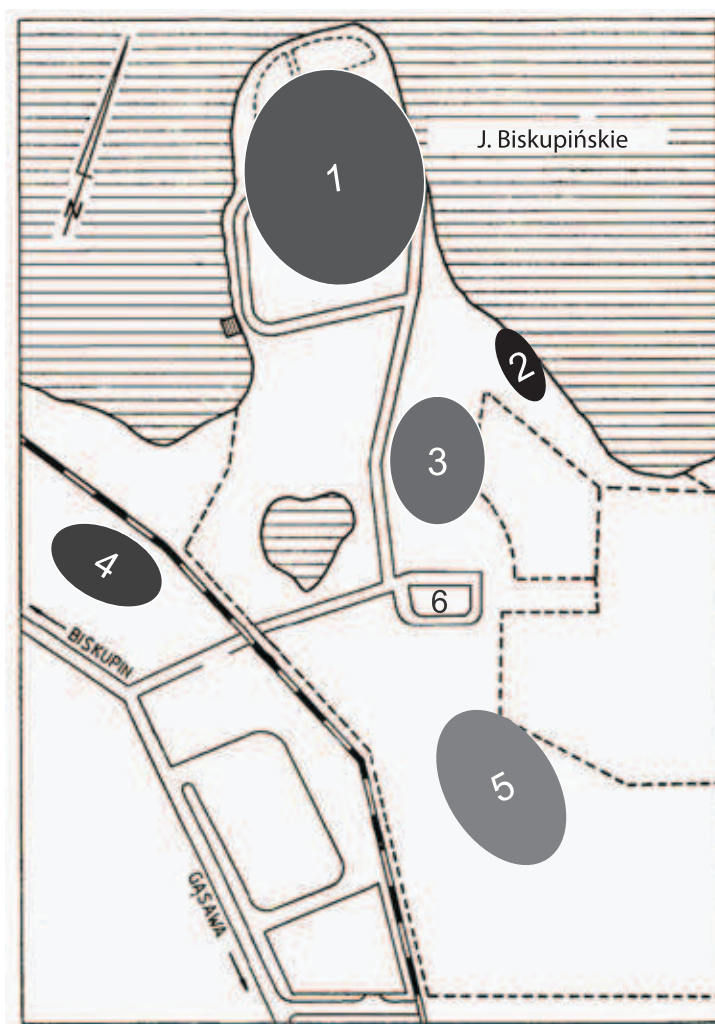
uzupełniany i modernizowany przez specjalistów z Pracowni Konserwacji Drewna Archeologicznego Muzeum w Biskupinie.

W najnowszych zamierzeniach planowane jest wprowadzenie zmian w funkcjonowaniu ruchu turystycznego i strukturze w obrębie rezerwatu archeologicznego, które nawiązują do planów opracowanych przez zespół prof. Z. Rajewskiego w latach 60. XX w. Opracowano projekty rekonstrukcji następnych zespołów archeologicznych z różnych okresów chronologicznych. Oczywiście nadal najważniejszym obiektem o znaczeniu edukacyjno-popularyzatorskim pozostaje kompleks rekonstrukcji fragmentów osady obronnej kultury łużyckiej na półwyspie Jeziora Biskupińskiego. Nowością było przeznaczenie w nowych rekonstrukcjach rzędów chat kilku wewnątrz na realizację zadań edukacyjnych. Przeprowadzane są tam cieszące się coraz większym zainteresowaniem (od 1,5 tys. uczestników w 2002 r. do ok. 17 tys. w roku 2008) lekcje muzealne o różnej tematyce, np. życie codzienne mieszkańców Biskupina, łowiectwo pradziejowe, tkactwo, lepienie naczyń z gliny czy dzieje pieniądza. Zajęcia, skierowane głównie do dzieci i młodzieży oraz grup rodzinnych, prowadzone są przez przeszkoloną kadrę muzealników z Biskupina.

Następnym po kompleksie rekonstrukcji na półwyspie (ryc. 4:1), już udostępnionym dla zwiedzających zespołem obiektów, jest obozowisko łowców mezolitycznych

odkryte na stan. 6a (ryc. 4:2), usytuowane na południowo-wschodnim brzegu jeziora z rekonstrukcjami szałasów i palenisk, w którym również prowadzone są zajęcia o charakterze edukacyjnym. Powstał także projekt rekonstrukcji przygodowej osady rzemieślniczej z wczesnego średniowiecza na znajdującym się na południe od nasady półwyspu stan. 6 (ryc. 4:3) badanym w latach 50. XX w. Osada funkcjonowała na zapleczu gródka egzystującego na półwyspie do połowy XI stulecia. Pierwszą chatę o konstrukcji zrębowej ustawiono na północnym skraju stanowiska, w niewielkiej odległości na zachód od obozowiska mezolitycznego.

Powstaje następny projekt obejmujący rekonstrukcje neolitycznych długich domów odkrytych na stan. Biskupin 15. Te repliki mają być posadowione nieopodal, przy tzw. źródle krynicznej wody (Biskupin stan. 15a; ryc. 4:4), na południowo-zachodnim brzegu Jeziora Biskupińskiego. Oba stanowiska badane były wykopaliskowo w latach 50. XX stulecia. Dodatkowym zadaniem koniecznym dla realizacji tego projektu jest stworzenie nowego systemu komunikacyjnego, dotychczas nieistniejącego i wychodzącego

Ryc. 4. Plan rezerwatu archeologicznego w Biskupinie:
 1 — rekonstrukcje osady obronnej z początku epoki żelaza na półwyspie (na stan. 4); 2 — rekonstrukcje obozowiska mezolitycznego (na stan. 6a);
 3 — rekonstrukcje osady wczesnośredniowiecznej (na stan. 6); 4 — rekonstrukcje tzw. neolitycznych długich domów (na stan. 15a);
 5 — rekonstrukcja przebiegu wałów i rowów z wczesnego okresu brązu, tzw. kraal (na stan. 2a);
 6 — pawilon muzealny

poza chroniony teren rezerwatu. Planowana budowa przeprawy ponad torem kolejki wąskotorowej jest wyzwaniem na niebagatelną skalę dla całego zespołu biskupińskiego Muzeum.

Na wyniesieniu w południowej części rezerwatu, zwanym potocznie kraalem (stan. 2a badane w latach 50. XX w.), zrekonstruowano zweryfikowany w latach 90. XX w. przebieg rowów i wałów z wczesnej epoki brązu (ryc. 4:5). W jego otoczeniu na przełomie XX i XXI w. powstały stanowiska realizujące różne działania z zakresu prezentacji archeologii doświadczalnej i festynowej, a przede wszystkim rekonstrukcje rękodzieł związanych z przetwarzaniem surowców i wytwórczością metalurgiczną i jubilerską, które są udostępniane dla zwiedzających w czasie trwania imprez edukacyjnych i popularyzatorskich. Większość tych stanowisk związanych jest z działalnością wytwórców rękodzieł z okresu wpływów rzymskich i z tym okresem związane są sezonowe prezentacje życia codziennego żołnierzy wędrownego obozu legionu rzymskiego. Przy pawilonie muzealnym (ryc. 4:6) prezentowane są inne obiekty związane z prowadzeniem działań z zakresu archeologii doświadczalnej. Na dużych obszarach prowadzona jest doświadczalna hodowla zwierząt i uprawa roślin oraz wybudowano kilka obiektów gospodarczych: stajnię, owczarnię, stodołę, bróg na siano, piec garnarskie i piec chlebowy.

Jednym z ważniejszych zadań w działalności Muzeum Archeologicznego w Biskupinie jest ochrona dziedzictwa archeologicznego nie tylko w samym Biskupinie. Podejmuje się szereg działań mających na celu ochronę zarówno terenu rezerwatu, jak i jego okolic. W ostatnich latach prowadzone są prace nad projektem stworzenia parku kulturowego, który objąłby obszar rezerwatu archeologicznego i jego otoczenia (ok. 70 ha) oraz tereny wzdłuż kilku najbliższych Biskupina jezior znajdujących się w geologicznej Rynnie Żnińskiej (Zajączkowski 2009, 24, ryc. 8) — od Jeziora Gąsawskiego na południu do Jeziora Skarbienickiego na północy (całość ok. 1800 ha), na których zarejestrowano w wyniku prospekcji terenowej i lotniczej wiele bardzo interesujących stanowisk archeologicznych. Obszar ten znajduje się w jurysdykcji dwóch gmin, gąsawskiej i żnińskiej, co stwarza wiele problemów natury prawnej. Realizacja tego projektu może przyczynić się do ochrony dziedzictwa kulturowego, na który składa się wiele stanowisk archeologicznych i historycznych oraz krajobrazu kulturowego i unikalnych walorów przyrodniczych tego terenu. Co ważne, w parku kulturowym można by prowadzić działalność agroturystyczną, która nie ingerowałaby w jego podstawowe zasoby. Obecnie nie jest pewne, czy park kulturowy zaistnieje w proponowanych granicach, stąd też pojawiają się koncepcje realizacji jego okrojonej wersji w otoczeniu Jeziora Biskupińskiego, co i tak byłoby krokiem naprzód w programie ochrony walorów kulturowych i przyrodniczych regionu.

Prowadzona intensywnie od pewnego czasu digitalizacja archeologicznej dokumentacji archiwalnej, kontynuacja badań interdyscyplinarnych, rozwój działalności edukacyjnej oraz utworzenie własnej obsługi informacyjnej i turystycznej mieści się w nowoczesnych zamierzeniach europejskiej ochrony dóbr kultury. Planowana jest kontynuacja organizacji w Biskupinie docenianych w środowisku archeologicznym cyklicznych konferencji międzynarodowych na szczeblu regionalnym i międzynarodowym, poruszających wiele istotnych zagadnień z zakresu dziejów archeologii,

wieloaspektowych problemów badawczych oraz przedsięwzięć związanych z wyspecjalizowaną ochroną dóbr kultury. W projekcie jest miejsce na stworzenie ośrodka warsztatowo-szkoleniowego (ryc. 3A) dla archeologów i nauczycieli, grupy bardzo ważnej w propagowaniu najważniejszych wartości ochrony dziedzictwa narodowego. Działalność tych zespołów może przynieść w przyszłości wymierne i wartościowe efekty.

Nowa koncepcja organizacji rezerwatu, plany zmiany ekspozycji z wykorzystaniem wizualizacji realizowanych za pomocą nowoczesnych rozwiązań technologicznych oraz plany budowy nowych rekonstrukcji obiektów archeologicznych z różnych okresów dziejów mają przeobrazić i rozszerzyć zakres działalności Muzeum (Piotrowski 2005a). Realizacja tych planów stworzy wizerunek biskupińskiego kompleksu muzeum i rezerwatu (ryc. 5) jako instytucji o wielokierunkowej działalności badawczej, edukacyjnej i popularyzacyjnej, spełniającej oczekiwania współczesnego społeczeństwa. Instytucji jednocześnie mocno osadzonej w działalności i tradycji tego regionu łączącego Wielkopolskę z Pomorzem.

Ryc. 5. Rezerwat biskupiński z lotu ptaka. Fot. balonowa M. Bogacki i M. Dąbski

BIBLIOGRAFIA

- Babiński L., Fejfer M. 2009. Monitorowanie wybranych parametrów środowiska na stanowisku nr 4 w Biskupinie, (w:) *Stan i perspektywy zachowania drewna biskupińskiego. Biskupińskie Prace Archeologiczne Nr 7*, red. L. Babiński, Biskupin, s. 219–245.
- Grossman A. 2005. Dokumentaliści Biskupina, (w:) *Badacze Biskupina. Biskupińskie Prace Archeologiczne Nr 4*, red. A. Grossman, W. Piotrowski, Biskupin, s. 223–288.
- Grossman A., Piotrowski W. 2009. Ochrona i konserwacja drewnianych pozostałości archeologicznych w Biskupinie, (w:) *Stan i perspektywy zachowania drewna biskupińskiego. Biskupińskie Prace Archeologiczne Nr 7*, red. L. Babiński, Biskupin, s. 99–126.
- Kostrzewski J. 1936. Osada bagienna w Biskupinie w pow. żnińskim, (w:) *Osada bagienna w Biskupinie w pow. żnińskim. Tymczasowe sprawozdanie z prac wykopaliskowych Instytutu Prehistorycznego U. P. w latach 1934 i 1935*, J. Kostrzewski, E. Lubicz-Niezabitowski, B. Jaroń, Poznań, s. 1–27.
- Piotrowska D. 1997–1998. *Biskupin 1933–1996: archaeology, politics and nationalism*, „Archaeologia Polona” t. XXXV–XXXVI, s. 255–285.
1999. Wykopaliska biskupińskie w archeologii i kulturze polskiej XX wieku, (w:) *Drewno Archeologiczne. Badania i konserwacja. Sympozjum Biskupin-Wenecja, 22–24 czerwca 1999*, red. L. Babiński, Biskupin, s. 11–28.
- Piotrowski W. 2000. *Muzeum Archeologiczne w Biskupinie*, „Z otchłani wieków” R. 55(1), s. 20–27.
- 2005a. Doświadczenia z rezerwatem archeologicznym w Biskupinie — między nauką a komercją, (w:) *Poszerzenie Unii — szansa dla miast Europy: samorząd, rozwój, integracja europejska*, red. E. Urbańczyk, Kalisz, s. 21–32.
- 2005b. Współpraca w Biskupinie z przedstawicielami nauk technicznych i niektórych przyrodniczych, (w:) *Badacze Biskupina. Biskupińskie Prace Archeologiczne Nr 4*, red. A. Grossman, W. Piotrowski, Biskupin, s. 181–221.
2006. Rezerwat archeologiczny w Biskupinie na tle wybranych rezerwatów archeologicznych Europy, (w:) *Architektura i budownictwo epoki brązu i wczesnych okresów epoki żelaza w Europie Środkowej*, red. B. Gediga, W. Piotrowski, Biskupin-Wrocław, s. 327–365.
2008. *Biskupin — nagroda Europa Nostra i festyny*, „Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne” t. IX, s. 315–323.
- Zajączkowski W. 1991. Stan i perspektywy rozwoju Oddziału PMA w Biskupinie, (w:) *Prahistoryczny gród w Biskupinie. Problematyka osiedli obronnych na początku epoki żelaza*, red. J. Jaskanis, Warszawa, s. 235–246.
2009. Biskupin wczoraj i dziś, (w:) *Stan i perspektywy zachowania drewna biskupińskiego. Biskupińskie Prace Archeologiczne Nr 7*, red. L. Babiński, Biskupin, s. 11–34.
- Żurowski T. 1950. Budowle kultury łużyckiej w Biskupinie. Próba rekonstrukcji, (w:) *III Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w grodzie kultury łużyckiej w Biskupinie w powiecie żnińskim za lata 1938 1939 i 1946–1948*, red. J. Kostrzewski, Poznań, s. 286–361.

Anna Grossman, Wojciech Piotrowski

AN OPEN-AIR ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN BISKUPIN. A TIME OF TRANSFORMATION

(summary)

At the end of the first season of excavations on the Lake Biskupin peninsula the idea of creating an open-air archaeological museum arose in order to secure the fragments of the extremely well-preserved wooden structures of the fortified settlement dating to the Iron Age that had been revealed, for future generations. The realisation of these plans was interrupted by the Second World War, after which the primary task was to recreate documentation which had been lost, to put the dispersed historical material in order and

rebuild the archaeological base. It was not until the end of the 1940s that there was a return to the plans to create an open-air archaeological museum. A number of projects arose to reconstruct fragments of the fortified settlement on the peninsula, which were to summarise many years of archaeological excavations as well as a few concepts on how best to organise the layout of the open-air museum. However, these plans did not begin to be realised until the start of the 1960s. In the space of several years, fragments of buildings from the fortified settlement were rebuilt on the peninsula, the museum pavilion was modernised along with the exhibitions and the conservation and technical workshops. In order to fulfil the demands of visitors whose numbers were increasing continuously, it was necessary to expand the infrastructure of the open-air museum and make changes in the organisation of services for tourists, which in the first postwar decade, relied on guides from outside of the museum. At this time the Biskupin museum was functioning as a branch of the State Archaeological Museum in Warsaw. In the second half of 2000, after the introduction of reforms in Polish administration, the museum finally achieved independent status as the Archaeological Museum in Biskupin governed by the Kuyavian-Pomeranian Province Marshall. In the first years of the 21st century the construction of a separate store and technical facilities continued and a project to modernise the museum pavilion and conservation facilities was realised. The latest tasks to be set are the preservation of the archaeological site on the Biskupin Lake peninsula and other archaeological sites in the immediate vicinity, to digitalise archaeological documentation archives, to continue interdisciplinary research and the development of educational activities, and to create museum information and tourist services. In order to transform and broaden the scope of the activities the museum offers there are plans to reorganise the open-air museum, to change the exhibitions and include visualisations using modern technology as well as to build new reconstructions of archaeological features from various periods. The realisation of these plans will change the image of the Biskupin museum complex and the open-air museum into a multi-disciplinary centre for research, education and promotion, fulfilling the expectations of modern society.

Adres autorów: Muzeum Archeologiczne w Biskupinie, Oddział w Warszawie, Arsenał, ul. Długa 52, 00-241 Warszawa, email: wojanbiskupin@poczta.onet.pl